

Завдання професійно-орієнтованої фізичної підготовки кваліфікованих спеціалістів агропромислового комплексу.

УДК: 796.011.3

Рубаненко А. В.

Коломієць А. Я.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в Україні склалась несприятлива ситуація із кадровим забезпеченням аграрної промисловості кваліфікованими спеціалістами, здатними до успішної продуктивної професійної діяльності. Однією із головних причин виникнення проблеми є низький рівень фізичного здоров'я та фізичної підготовленості випускників вищих навчальних закладів аграрного профілю. Так, за свідченнями фахівців, більша них фізично неспроможна задовольнити сучасні вимоги ринку праці (С.В. Халайджі, 2006; С.С. Прапор, 2000).

Це зумовило необхідність пошуку шляхів підвищення рівня фізичного здоров'я та створення умов для розвитку професійно-важливих якостей студентів аграрних спеціальностей. У системі вищої освіти ці завдання виконує «Фізичне виховання». Нові підходи до викладання предмету зможуть забезпечити професійну фізичну й психофізіологічну готовність студентів до виконання професійних обов'язків [1, 2]. Тому сьогодні, пошук шляхів підвищення ефективності занять професійно орієнтованою фізичною підготовкою зі студентами аграрних спеціальностей є актуальною проблемою, яка потребує якнайшвидшого вирішення.

Професійно-прикладній фізичній підготовці (ППФП) студентів аграрних спеціальностей присвятили свої наукові праці Д.М. Селиверстова, 1988; Л.В. Хрипко, 2003; Є. О. Карабанов, 2015; М.С Воротова, 2015; Г. Л. Миронова, С. В. Антонов, 2017 та ін. Проте, зазначеними авторами недостатньо висвітлено конкретні завдання, які повинна вирішувати професійно-орієнтована фізична підготовка майбутніх фахівців агропромислового комплексу у процесі формування готовності спеціаліста

до успішної професійної діяльності. Тому вищевказані аспекти були детермінантами, які спонукали нас до написання даної наукової статті.

Роботу виконано відповідно до зведеного плану науково-дослідної роботи кафедри теорії і методики фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка на 2016-2020 рр. за темою «Теоретичні і методичні основи фізкультурної освіти різних груп населення» (номер державної реєстрації 0116U000900).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз праць сучасних науковців (А.В. Домашенко, 2003; Р.Т. Раєвський, 2003; С.М. Яцюк, 2007; А.В. Магльований, 2015; Л.П. Пилипей, 2009), дозволяє констатувати той факт, що сучасна система фізичного виховання у вищих навчальних закладах малоефективна, і не здатна забезпечити психофізіологічну і фахову підготовку випускників до виробничої діяльності, реалій подальшого професійного життя та потребує реформування.

Результати аналізу публікацій вітчизняних та зарубіжних науковців [3-6] доводять, що більше 52% студентів мають низький рівень кондиційної фізичної підготовленості, а більше половини випускників вищих навчальних закладів фізично неспроможні якісно працювати на виробництві. Високий рівень вимог, конкуренції, який панує у виробничій і соціальній сферах, показує, що фізична підготовленість більшої частини випускників вищих навчальних закладів України не відповідає запитам ринку праці [3, 4]. У зв'язку з цим підвищується значення якісної професійно орієнтованої, у тому числі й фізичної підготовки майбутніх фахівців агропромислового комплексу, чия праця в умовах сучасного науково-технічного прогресу має особливе значення.

Мета статті: На основі аналізу науково-методичної літератури визначити професійно-важливі у прикладному сенсі фізичні якості, необхідні для реалізації трудової діяльності фахівців агропромислових ВНЗ в умовах кон'юнктури сучасного ринку праці.

Результати дослідження та їх обговорення. У листі Міністерства освіти і науки України «Щодо організації фізичного виховання у вищих навчальних закладах» (лист від 25.09.2015 №1/9-454) керівництву ВНЗ рекомендовано переглянути існуючу систему фізичного виховання як таку, що не задовольняє сучасні вимоги підготовки кваліфікованих фахівців різних спеціальностей і не відповідає інтересам і потребам студентства. Одним із шляхів вирішення даної проблеми є професійно-орієнтована модель організації фізичного виховання у ВНЗ. Також, у зазначеному листі вказано на необхідність надання завідувачами кафедр фізичного виховання звітів про стан фізичного виховання у своєму вищому навчальному закладі.

Аналіз таких звітів аграрних ВНЗ за 2015-16 навчальний рік дає змогу підтвердити вищесказане та констатувати незадовільний стан викладання фізичного виховання. У більшості ВНЗ відсутня належна матеріально-технічна база, переважає традиційна модель організації фізичного виховання, яка подекуди суміщається зі спортивно-орієнтованою, що реалізується через факультативні заняття з фізичного виховання, які не є обов'язковими для відвідування. Обсяг годин, відведених на вивчення дисципліни «Фізичне виховання» та її зміст у аграрних вишах різний: кількість семестрів, протягом яких вивчається фізичне виховання варіюється від 4 до 6; кількість академічних годин - від 2 до 4 на тиждень. У деяких заняття з фізичного виховання здійснюються взагалі у кількості двох годин на тиждень; відсутній підсумковий контроль. На третьому курсі навчальне навантаження для дисципліни «Фізичне виховання» у більшості ВНЗ аграрного сектору зовсім не передбачено.

Що стосується професійно-орієнтованого спрямування фізичної підготовки майбутніх спеціалістів агропромислового комплексу, можна констатувати той факт, що йому не приділяється належної уваги. У багатьох аграрних вишах незначні елементи професійно-прикладної фізичної підготовки реалізуються у таких обсягах, які не дозволяють здійснити підготовку студентів до умов майбутньої праці належним чином.

Однією з основних складових програмно-нормативного забезпечення системи фізичного виховання є навчальні програми з дисципліни. Вони містять науково-обґрунтовані завдання і засоби фізичного виховання, комплекси рухових умінь і навичок, переліки відповідних норм і вимог [7]. Як показав аналіз документації аграрних ВНЗ України, на даний момент у більшості навчальних програм з дисципліни «Фізичне виховання» розділ «Професійно-прикладна фізична підготовка» не містить чітких науково обґрунтованих методичних вказівок щодо організації занять зі студентами аграрних спеціальностей. Також в дисципліні відсутнє програмне забезпечення даного розділу.

Важливою особливістю професійно-прикладної фізичної підготовки студентів аграрних вищих навчальних закладів є спрямованість на досягнення в процесі навчання і виховання безпосередніх прикладних результатів для обраної професійної діяльності у майбутньому. Сучасна система професійно-орієнтованої фізичної підготовки повинна вирішувати завдання розвитку фахових важливих фізичних якостей та навчання прикладним руховим умінням і навичкам. В основному вона акцентована на досягнення державних цілей підготовки студентів до професійної діяльності [3, 4].

У сфері вищої освіти соціальне замовлення на майбутнього фахівця і ступінь його фізичної готовності до успішної трудової діяльності визначає державна політика України [8, 9, 10]. Формування професійних якостей майбутніх аграріїв у процесі навчання є одним із найважливіших завдань вищої освіти. Вибір спеціального прикладного напрямку використання засобів фізичної культури та спорту для підготовки до сучасної висококваліфікованої праці в агропромисловому виробництві вимагає певного профілювання фізичного виховання, що буде враховувати особливості обраної професії. Прикладна спрямованість аграрної вищої освіти обумовлює необхідність у процесі формування особистості майбутнього фахівця особливу увагу звертати на розвиток його професійних якостей. При цьому повинна бути сформована система навчальної діяльності

студента з урахуванням професійної специфіки, що значною мірою визначає ефективність його майбутньої трудової діяльності [2, 3].

Сучасні дослідження [4, 11] дозволяють стверджувати, що без ретельного вивчення особливостей професії і виявлення професійно-важливих якостей і функцій спеціалістів аграрної промисловості неможливо обґрунтувати задачі професійно-орієнтованої фізичної підготовки студентів аграрних спеціальностей. Результати чисельних досліджень [2, 4, 5] доводять, що однією з характерних особливостей сьогодення є непередбачуваність, невизначеність, нестабільність ситуацій, які примушують фахівця діяти швидко, відповідно до обставин. Постійні дослідження змін в професіограмі спеціалістів аграрного профілю здатні створити передумови до організації ППФП згідно з вимогами часу [1].

Завдання ППФП студентів аграрних спеціальностей визначаються змістом і умовами їх майбутньої праці. Основними завданнями професійно-орієнтованої фізичної підготовки студентів аграрних спеціальностей є цілеспрямований розвиток і підтримання оптимального рівня професійно-важливих психофізіологічних показників майбутнього спеціаліста, а також вироблення функціональної стійкості організму до несприятливих умов професійної діяльності та формування прикладних рухових умінь і навичок [11, 12].

Саме тому важливе значення для конкретного змісту ППФП мають такі типові показники роботи, як вид праці і сфера діяльності; важливі виробничі операції, переважаючі типи діяльності, знаряддя праці; форми організації праці та ін. Кожний з цих показників вимагає певних фізичних і психічних якостей, конкретних навичок [13-16].

Об'єктивні чинники праці, серед яких характер рухових дій і особливі зовнішні умови діяльності, зумовлюють специфічність їх впливу на організм людини. Зазначені фактори зазвичай і визначають задачі і зміст професійно-прикладної фізичної підготовки студентів природничо-аграрних спеціальностей [4, 11, 12].

Розглядаючи особливості умов роботи спеціалістів агропромислового комплексу необхідно відмітити, що їхня праця характеризується розумовим навантаженням та відбувається як у приміщенні, так і просто неба, часто в дискомфортних умовах, ритм і режим праці переважно відсутні [3, 17]. Протягом робочого дня значне навантаження припадає на центральну нервову, серцево-судинну, м'язову, дихальну системи, систему терморегуляції, опорно-руховий апарат, а також зоровий, вестибулярний, слуховий аналізатори [3, 17].

Для аграріїв характерні як прості, так і складні локомоції. У яких домінує руховий автоматизм, що включається в інші дії як допоміжний компонент (ходьба, біг, переміщення на обмеженій опорі, на плавзасобах, на каланчах, лазіння тощо) [3, 16].

Основними професійними недоліками є: вплив на організм працівника високої і низької температури, високого і низького атмосферного тиску, підвищена вологість; забрудненість повітря і навколишнього середовища хімічними сполуками та іншими продуктами органічного і неорганічного походження. Також до недоліків слід віднести розумову, нервову, фізичну втому. Важкість роботи в агропромисловому комплексі характеризується в основному неадекватністю фізіологічних та психологічних можливостей на даному напрямку, що призводить в окремих випадках до захворювань. Присутній травматизм і захворюваність, яка перевищує звичайний середній показник [3].

З фізіологічної точки зору, праця фахівців природничо-аграрної групи характеризується:

- довгостроковою і короткочасною, поєднаною зі статичною, роботою м'язів всього тіла, складною координацією рухів;
- різноманітними змінними робочими положеннями – сидячи, стоячи, лежачи, присівши, зігнувшись;
- дією впливу інсоляції, професійних інфекцій, вестибулярних, нервових, м'язових перенапружень.

Під час роботи в агропромисловому комплексі емоційний стан працівника характеризується напруженням. Прояву вольових зусиль вимагають екстремальні і стресові ситуації, які потребують витримки, володіння собою при спілкуванні з природними ресурсами, тваринами, рибами і водними біоресурсами, керуванні колегами у процесі виробничої діяльності [3, 16].

Суттєве значення для успіху в роботі мають риси і якості особи, які реалізуються в процесі фізичного виховання. Необхідно мати фізичний розвиток, високий рівень функціонування і надійності організму в цілому та його окремих систем [15, 17].

Особлива роль в забезпеченні високого рівня праці належить центральній нервовій, серцево-судинній, м'язовій, дихальній системам, зоровому аналізатору та системі терморегуляції [16, 17].

Врахувавши вищезазначене можна визначити конкретні завдання професійно-орієнтованої фізичної підготовки студентів аграрних спеціальностей.

Професійно-орієнтована фізична підготовка повинна передбачати належний рівень розвитку фізичного здоров'я та надійності функціонування центральної нервової, серцево-судинної, м'язової, дихальної систем, зорового аналізатору та системи терморегуляції майбутніх аграріїв. Одним із найважливіших завдань професійно-орієнтованої фізичної підготовки студентів аграрних спеціальностей є розвиток професійно-важливих фізичних якостей, а саме:

- загальної силової витривалості;
- статичної витривалості;
- швидкісної витривалості;
- вибухової витривалості;
- сили м'язів плечового поясу;
- координаційних здібностей.

Не менш важливим є розвиток спеціальних фізичних якостей, серед яких:

- проста реакція розрізнення;
- реакція вибору;
- реакція на рухомий об'єкт;
- реакція спостереження;
- сенсомоторна координація;
- здатність швидко оволодівати навичками;
- здатність швидко і точно діяти руками;
- ручна моторика;
- відчуття рівноваги.

Відмінною особливістю професійно-орієнтованої фізичної підготовки майбутніх працівників агропромислового сектору є необхідність вироблення стійкості до впливу на організм високих і низьких температур, високого і низького атмосферного тиску, підвищеної вологості зовнішнього середовища. Тому об'єктивно доцільним є проведення професійних фізкультурних заходів протягом робочого дня, тижня, року з метою оптимізації психофізіологічного стану. Працівникам агропромислового комплексу необхідно прищеплювати знання та мотивувати до здорового способу життя, використання в побуті засобів фізичної культури [3, 12, 16].

Висновки. Проаналізувавши науково-методичну літературу та нормативні документи, ми виокремили та указали на недоліки процесу викладання фізичного виховання у ВНЗ аграрного профілю. На фоні визначеного стану справ професійно-орієнтована фізична підготовка виглядає, як адекватне вирішення існуючої проблеми для кращої фізичної підготовленості майбутніх фахівців агропромислового сектору та підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці. Особливостями умов праці та професійно-важливих навичок продиктовано вимоги до ППФП працівників сільськогосподарської галузі, серед яких: загальна силова,

швидкісна, статична витривалість; сила м'язів плечового поясу; координаційні здібності.

В подальших дослідженнях на підставі визначених конкретних завдань професійно-орієнтованої фізичної підготовки студентів аграрних спеціальностей буде здійснюватись підбір засобів і методів для створення професійно-орієнтованої моделі організації фізичного виховання фахівців агропромислового комплексу.

***Анотація.** У даній науковій статті представлений аналіз науково-методичної літератури із задекларованої теми та звітів аграрних вищих навчальних закладів про стан організації фізичного виховання у зазначених навчальних закладах, що дозволило констатувати невідповідність стану системи фізичного виховання та професійно-орієнтованої фізичної підготовки у аграрних вищих навчальних закладах потребам студентства та вимогам сучасного ринку праці аграрної промисловості. Розглянуто професійно-важливі якості та умови праці фахівців аграрної промисловості. У результаті наукового пошуку було визначено конкретні завдання професійно-орієнтованої фізичної підготовки фахівців агропромислового комплексу.*

***Ключові слова:** професійно-орієнтована фізична підготовка, фізичне виховання, агропромисловий комплекс, вищий навчальний заклад, студенти, професійно-важливі фізичні якості.*

Список використаних літературних джерел.

1. Магльований А. В. Динаміка показників психофізіологічних функцій студентів технічних спеціальностей в процесі професійно-прикладної фізичної підготовки / А. В. Магльований. // «Первый независимый научный вестник». – 2015. – С. 50–54.
2. Раевский Р. Т. Профессионально-прикладная физическая подготовка студентов технических вузов: учеб. пособие / Р. Т. Раевский. – М.: Высшая школа, 2005. – 136 с.

3. Пилипей Л. П. Професійно-прикладна фізична підготовка студентів [Текст]: монографія / Л. П. Пилипей. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. –312 с.
4. Пилипей Л. П. Систематизація напрямків підготовки спеціалістів у ВНЗ згідно з вимогами до професійно-прикладної фізичної підготовки / Л. П. Пилипей // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2008. – № 1. – С. 56-64.
5. Присяжнюк С. І. Фізичне виховання: теоретичний розділ / С. І. Присяжнюк, В. П. Краснов, М. О. Третьяков, Р. Т. Раєвський. – К.: ЦУЛ, 2007. –193 с.
6. Пилипей Л. П. Системний підхід до створення професійно-прикладної підготовки студентів ВНЗ / Л. П. Пилипей // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2007. – № 4. – С. 119-124.
7. Карабанов Є. О. Аналіз процесу фізичного виховання у вищих аграрних навчальних закладах/ Є. О. Карабанов // Молода спортивна наука України: Збірник наукових праць з галузі фізичного виховання, спорту і здоров'я людини. – Львів: ЛДУФК, 2013. - №□2 (17) - С. 67-70
8. Державна програма розвитку фізичної культури і спорту на 2007 – 2011 роки // Наука в олімпійському спорті. – 2007. – № 1. – С. 130 – 132.
9. Державні вимоги до системи фізичного виховання дітей, учнівської і студентської молоді : наказ Міністерства освіти України, № 188 від 25.05.98 р. – К. : Міністерство освіти України, 1998.
10. Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах / С. І. Операйло // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 5. – 18 с.
11. Карабанов Є. Аналіз процесу фізичного виховання у вищих аграрних навчальних закладах/ Є.Карабанов // Молода спортивна наука України: Збірник наукових праць з галузі фізичного виховання, спорту і здоров'я людини. – Львів: ЛДУФК, 2013. - №□2 (17) - С. 67-70.

12. Халайджі С. В. Професійно-прикладна фізична підготовка студентів спеціальностей: дис. канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02 / Халайджі С. В. – ЛДУФК, 2006. —268 с.
13. Раевский Р. Т. Профессионально-прикладная физическая подготовка: [монографія] / Р. Т. Раевский, С. М. Канішевский. – О.: Наука и техника, 2008. – 224 с.
14. Колумбет О.М. Професійно-прикладна фізична підготовка студентів / О.М.Колумбет, Н.Ю.Максимович. – К.:КМПУ, 2009. - 96 с.
15. Подлесний О. І. Професійно-прикладна фізична підготовка студентів у вузі /О. І. Подлесний // Наукові записки. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 1999. – Т. 9. – Ч. 2. – С. 173.
16. Раєвський Р. Т. Професійно-прикладна фізична підготовка студентів вищих навчальних за-кладів: навч.-метод. посіб. / Р. Т. Раєвський, С. М. Канішевський; за заг. ред. проф. Р. Т. Раєвського. – О.: Наука і техніка, 2010. – 410 с.
17. Полиевский С. А. Физкультура и профессия /С. Полиевский, И. Старцева. – М.: Физкультура и спорт, 1988. – 160 с.
18. Краснов В. П. Фізичне виховання: психофізичні вимоги до фахівців агропрому: навч. посіб. для вищ. навч. закл. / В. П. Краснов. - К.: Аграрна освіта, 2000. - 133 с.